

جایگاه مادری در امنیت روانی خانواده از منظر قرآن و روایات

الهه براتی اردین^۱

چکیده

مادری در کنار همسر بودن، مهمترین نقشی است که زنان در خانواده بر دوش می کشند. هرچند امروزه با دیدگاه های فمینیستی، این مسئولیت ها به چالش کشیده شده اند، با تکیه بر طبیعت و فطرت زنانه، جایگاه مادری در آموزه های اسلامی به خصوص در آیات قرآن کریم مورد توجه ویژه قرار گرفته است. قرآن کریم برای وظایف و حقوق مادران، مقام و جایگاه مهمی در نظر گرفته که عمل به آنها باعث ارزشمندی هر چه بیشتر این جایگاه می شود. این نوشتار به روش کتابخانه ای و به صورت توصیفی-تحلیلی بوده که هدف از آن، بررسی جایگاه مادر در امنیت روانی خانواده از منظر قرآن و روایات می باشد. این مقاله در سه بعد بررسی شده است که شامل: بعد رفتاری - معرفتی و عاطفی می باشد که با توجه به آیات قرآن کریم و روایات معصومان(ع) به آنها پرداخته شده است. در ادامه به نتایجی همچون خدامحوری فرزندان، زهد و قناعت فرزندان، ایجاد عزت نفس در فرزندان، آگاهی بخشی به فرزندان، بازی با کودکان، برخورد صداقت با آنان، مشورت با فرزندان و مسئولیت دادن به آنان و مواردی دیگر بدست آمده، که به آنها پرداخته شده است.

کلید واژه: مادری، ویژگی های طبیعی، حقوق مادران، امنیت روانی.

^۱. طلبه سطح ۲، حوزه عملیه خواهران راه زینب (س)، تهران. Elahebarati201166@gmail.com

مقدمه

مادری به معنی فرزندآوری و نگهداری از فرزندان همراه با برآورده کردن نیازهای مادی و روحی و فراهم کردن زمینه مناسب برای رشد و پرورش درست آنها است. اجرای مسئولانه این مسئولیت، نقش حساسی در تربیت نسل و در نتیجه، سلامت جامعه انسانی دارد. تعداد زیادی از آیات و احادیثی که به احترام و کرامت مادر پرداخته اند، نشان دهنده اهمیت این نقش است. با توجه به ضوابط مادری و آموزه هایی که در کلمات و رفتار امامان معصوم (ع) وجود دارد، اسلام آن را نشانه ی عالی از کمال زن دانسته و برای آن پاداش های معنوی بسیاری را ذکر کرده است. از طرفی دیگر، با نظامی هماهنگ از رفتارهای واجب و مستحب، پدران و فرزندان را به شکلی در خدمت مادران قرار داده تا آنان مطابق با فعالیتها و خصوصیت‌های زیستی بتوانند مادری کنند و فرزندانشان را با آرامش خاطر بزرگ کنند.

با این وجود، در حال حاضر به موجب گسترش تفکرات فمینیستی و انحراف آزادی های فردی و سرازیر شدن زنان به بازارهای کار، مادری کردن زنان بیش از آنکه ارزش دانسته شود، مانع پیشرفت در تحصیل، کسب درآمد و... محسوب می شود. این اتفاق همراه با نوآوری های پزشکی و فناوری، به زنان حق انتخاب مادر بودن یا نبودن را داده و روند ضدیت با مادری را شدت داده است. از همین رو، پرداختن به مسئله تامین امنیت روانی خانواده بسیار حائز اهمیت است

این نوشتار با هدف شناخت دیدگاه اسلام در مورد جایگاه نقش مادری در تامین امنیت روانی خانواده، و به دنبال آن شناسایی هرچه بیشتر مقام و جایگاه مادران است؛ چراکه با شناساندن این جایگاه و موقعیت، فرزندان، بیشتر قدردان مادران خواهند بود و مادران نیز با درک درست موقعیت ویژه خود در اسلام، به مسئولیت های خود آگاه خواهند شد.

حال سوال اصلی اینجاست که جایگاه مادری در امنیت روانی خانواده از منظر قرآن و روایات چیست؟

سوالات فرعی: ۱- نقش معرفتی مادر در تامین امنیت روانی خانواده تا چه حد تاثیر گذار است؟

۲- آیا آگاهی بخشی به فرزندان می تواند در نقش مادر در امنیت فرزندان تاثیر داشته باشد؟

۳- محبت و تشویق فرزندان تا چه اندازه در تربیت فرزندان می تواند موثر باشد؟

در پیشینه این مقاله می توان گفت که در بحث مادری کتب و مقالاتی نگاشته شده است که شامل :

۱- کتاب «نقش مادر در تربیت فرزند» از معصومه کمالی ۱۳۹۴ش؛ در کتاب حاضر نگارنده به تشریح نقش و تأثیر مادر در تربیت و پرورش کودکان پرداخته است. در این کتاب بیان می شود کودکانی که با والدینشان صمیمی هستند و از طرف آنها حمایت می شوند کمتر به مواد مخدر و الکل گرایش پیدا می کنند.

۲- کتاب «نیازهای کودکان: دورنمای فردی» از میالی لی کلمر پرینگل ۱۳۸۰ش؛ مطالب این کتاب درباره انواع نیازها کودکان، شیوه های ارضای آنها و همچنین نقش خانواده در شناخت و هدایت کودکان است که نگارنده آن را با مثال های متعددی به توصیه وزارت بهداشت و تامین اجتماعی کشور انگلستان تدوین نموده است .

۳- مقاله «نقش پدر و مادر در پرورش و تربیت فرزندان» از زکیه محمدی ۱۴۰۰ش؛ در این مقاله سعی بر آن شده که وظایف و نقش های والدین در تربیت فرزندان مورد بررسی قرار گیرد.

۴- پایان نامه «نقش والدین در تربیت فرزند» از عیوض عبدالهی ۱۳۶۲ش؛ در این تحقیق ضمن بررسی جایگاه و نقش والدین روش های مناسب در هر یک از اقسام تربیت دینی اعم از تربیت اعتقادی، اخلاقی و عبادی مورد بررسی قرار گرفته است.

منابعی که در پیشینه ذکر شده همگی حول محور نقش مادر هستند ولی هیچکدام نقش مادر در تامین امنیت روانی از دیدگاه قرآن بررسی نکردند و این می تواند نقطه مثبت این مقاله باشد که به آن پرداخته شده است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- مادر

مادر در لغت به معنای مام، والده و زن فرزندان می باشد^۱ که به آن، مادر، مار و ماما هم گفته می شود.^۲ مادر در دوران بارداری و بعد از آن، مسئولیت اصلی نگهداری فرزند را برعهده دارد و در انجام این وظیفه، بدون هیچ چشم داشت مادی یا معنوی در تلاش است.

مراقبت های زمان کودکی، شب بیداری های مادر برای فرزندان برای این نیست که این کودک روزی بزرگ شود و یاور او باشد چه بسا مادر، جان خود را برای فرزندش به خطر می اندازد و جز خیر او را نمی خواهد. حضرت علی(ع) در بیان معنای رحمن میفرماید: «از رحمت خداوند است که چون کودک، قدرت بلندشدن و غذا خوردن ندارد این نیرو را در بدن مادرش قرار داده و او را برای تربیت و نگهداری، ملاحظت و مهربانی بخشیده و اگر قلب مادری سنگ شود تربیت و نگهداری از کودک بر سایر مؤمنان واجب می شود».^۳

در نتیجه مادری، وظیفه ای آسمانی است که از جانب خداوند متعال به او اعطا می شود و او را معدن عشق و صفا و وفاداری میکند. تا آن جا که، وجودش پر از مهر و محبت و رفتارش آمیزه ای از رقت، خلوص، بخشش و دلدادگی است. مادر به دور از شهرت و مقام بلکه به، آسایش و آرامش فرزندش می باشد.^۴

۱. قریب، واژه نامه نوین، ص ۱.

۲. عمید، فرهنگ عمید، ص ۹۱۴.

۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۸۱، ص ۲۴۸.

۴. برجی نژاد، نقش مادر در تربیت فرزند، ص ۳.

۲-۱- خانواده

خانواده در لغت از [نَ / نِ / دَ / دِ] و به معنی خاندان^۱ و دودمان نیز گفته می شود. واژه «خانواده» در فرهنگهای لغت فارسی مترادف و به معنای اهل خانه، اهل بیت، طایفه، خاندان، دوده، دودمان و تبار به کار رفته است^۲. در اصطلاح خانواده واحد اجتماعی دیگری است که باید از خانوار تمیز داده شود، خانواده براساس روابطی تعریف می شود که - از عمل توالد و تناسل نشأت می گیرد و قانون یا رسومی ناظر آن است. روابط اصلی خانواده رابطه هائی است که بین زن و شوهر از یک سو و والدین و فرزندان از سوی دیگر برقرار می شود. در تعریف خانواده گفته می شود که نخستین سلول یا واحد زندگی اجتماعی و یک از اساسی ترین نهادهای جامعه است مرکب از زن و مرد که ممکن است کودکانی هم داشته باشند. روابط زناشویی و خویشاوندی معینی که مورد قبول جامعه است و حقوق و تکالیف افراد نسبت به یکدیگر از ویژگی های خانواده شمرده می شود^۳.

واژه «خانواده» در لغت، به اعضای مرکب آن، یعنی اهل خانه، اهل بیت، دایره ای از افراد هست که دارای پیوند سببی یا نسبی بوده که در یک جا زندگی می کنند و مجموعه خویشاوندان بیان شده است^۴. برخی صاحب نظران علوم انسانی و اجتماعی مانند کوئن، خانواده را گروهی از افراد می دانند که از راه خون، زناشویی و یا فرزندپذیری با هم دیگر ارتباط داشته و در طول یک دوره ی زمانی نامشخص، با هم زندگی می کنند.

۳-۱- امنیت

امنیت در لغت به معنای در امان بودن، بدون ترس، آسایش و بی هراسی است^۵. همچنین در لغت از ریشه امن به معنای در امان بودن و مصون ماندن از هرگونه تعرض و در آرامش و

۱. نفیسی، فرهنگ نفیسی.

۲. آندراج، فرهنگ آندراج، ذیل خاندان و خانواده.

۳. تقوی، درآمدی مبنایی و راهبردی بر الگوی اسلامی، ۸.

۴. معین، فرهنگ فارسی معین، ص ۵۸۴.

۵. همان، ص ۳۵۴.

۶- نتیجه گیری

نقش مادری در اسلام و در قرآن کریم که مهم ترین تعالیم اسلام است، نقشی مقدس است. اسلام در برابر مادری، قراردادی که مورد نظر فمینیست ها است، بر مادری طبیعی تأکید کرده و نقش زیستی مادر در تولد فرزند را محترم می داند و این، کمترین حد مادری است که فرزند را موظف کند که تا آخر عمر، سپاسگزار و قدردان مادر باشد. از مجموع آیات و روایات می توان گفت که نقش مادر، نقشی غیرقابل بدیل در آینده کودک است. از همین رو، ارتباط روحی او با پروردگار و ایمان درونی اش نیز تأثیر زیادی در حالت معنوی فرزندان دارد. در این مقاله به سه بعد نقش مادری اشاره شد: بعد معرفتی - بعد رفتاری - بعد عاطفی. هر کدام از این ابعاد دارای زیرمجموعه هایی هستند همچون خداومحوری، مشورت با فرزندان و انتخاب نام نیک برای آنان و مواردی دیگر که اشاره شده، که نقش بیشتری در تربیت فرزندان دارد را باید مد نظر والدین قرار گیرد. اصل پرورش عزت نفس، اصل خدامحوری و عبادت خانوادگی برای مادر از اصول برجسته در تربیت است که مادران باید به این اصول توجه لازم را داشته باشند تا بتوانند فرزندان باایمانی تربیت کنند.

منابع

*قرآن کریم.

۱. آندراج، تتوی، فرهنگ اندراج ، مشهد :کتابخانه آستان قدس رضوی ، ۱۳۰۶ق.
۲. ابن بابویه ، محمد بن علی ، *أمالی* ، تهران : نشر کتابچی ، ۱۳۹۰ش.
۳. استن هاوس، گلن، *پرورش اعتماد به نفس در کودکان*. مترجم بهار ملکی، تهران: ققنوس ، ۱۳۷۶ش.
۴. برجی نژاد، زینب، *نقش مادر در تربیت فرزند*، تهران : پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده ، ۱۳۸۹ش.
۵. براندن، ناتانیل، *روانشناختی عزت نفس*. مترجم: مهدی قراچه داغی، تهران: نشر نخستین، ۱۳۸۵ش.
۶. تقوی، مصطفی ، *درآمدی مبنایی و راهبردی بر الگوی اسلامی - ایرانی توسعه‌ی علم و فناوری*، تهران: فصلنامه علمی - پژوهشی ، ش ۵۶ ، ۱۳۸۷ش.
۷. تنه کار، محسن، *آشنایی والدین با دوران بلوغ نوجوان*. قم: نسیم حیات ، ۱۳۸۹ش.
۸. تمیمی آمدی ، عبدالواحد بن محمد ، *غرر الحکم و درر الکلم* ، قم : انتشارات دارالحدیث، ۱۳۸۳ش.
۹. حسینی زاده، علی؛ داوودی، محمد، *سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)* قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۰ش.
۱۰. حرعاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*. قم: مؤسسه آل البیت (ع) ، ۱۴۰۹ق.
۱۱. حسینی ، *چگونه امانت داری را به کودکان یاد دهیم* ، روزنامه سلامت ، ۱۴۰۲ش.

۱۲. دهخدا، علی اکبر، **فرهنگ دهخدا**. تهران: مؤسسه لغتنامه دهخدا، ۱۳۸۵ش.
۱۳. دیلمی، علی. آذربایجانی، مسعود، **اخلاق اسلامی**، قم: دفتر نشر معارف ، ۱۳۸۷ش.
۱۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، **المفردات فی غریب القرآن**. دمشق بیروت: دار العلم دار الشامیه، ۱۴۱۲ق.
۱۵. رقیب ، مائده سادات ؛ نجفی، محمد؛ **«نقش هوش معنوی در تربیت دینی»**، همایش تربیت دینی در جامعه اسلامی معاصر، ۱۳۹۵ش.
۱۶. زاهدی ، عبدالرضا ، امرامی ، ایوب ، نظریگی ، مریم . **«روش قرآن کریم در نهادینه سازی عفاف و حجاب»** ، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان ، ۴۹، ۱۳۸۹ش.
۱۷. شریف الرضی ، محمد بن حسین ، **نهج البلاغه** ، ترجمه : محمد دشتی ، قم: انتشارات الهادی ، ۱۳۸۷ش.
۱۸. صادقی فسائی، سهیلا، و جمعی از نویسندگان، **فمینیسم و خانواده**. تهران: شورای فرهنگی اجتماعی زنان ، ۱۳۸۶ش.
۱۹. صدرالسادات، جلال الدین، **عزت نفس در کودکان با نیازهای ویژه**. تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۸۰ش.
۲۰. طباطبائی، محمد حسین، **المیزان فی تفسیر القرآن**. قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ق.
۲۱. طبرسی، رضی الدین ابی نصرالحسن بن فضل، **مکارم الاخلاق**. بیروت: دارالحوراء، ۱۴۰۸ق.
۲۲. عزیزی، فریدون، **فیزیولوژی غده مترشح داخلی**. تهران: کمیته پزشکی جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۳ش.
۲۳. عمید، حسن ، **فرهنگ عمید**. تهران: انتشارات جاویدان ، ۱۳۵۳ش.
۲۴. فیض کاشانی ، محمد بن شاه مرتضی ، **المحجۀ البیضاء فی تهذیب الاحیاء** ، تهران: نشر معین، ۱۳۹۶ش.
۲۵. فرهادیان، رضا، **والدین و مربیان مسؤول**. قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۶ش.

۲۶. فاطمه سادات ، *عطیه الهی*، انتشارات بوستان کتاب، قم، چاپ اول ، ۱۳۹۵ش.
۲۷. فلسفی، محمدتقی؛ و جوادی، سیدمحمد رضا، *کودک از نظر وراثت و تربیت*. قم: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۷ش.
۲۸. قرائتی، محسن، *تفسیر نور*. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن ، ۱۳۸۳ش.
۲۹. قریشی ، علی اکبر ، *قاموس القرآن* ، تهران : دارالکتب الاسلامیه ، چاپ ششم ، ۱۳۷۱ ش.
۳۰. قریب، محمد ، *واژه نامه نوین*. تهران: انتشارات بنیاد ، ۱۳۶۰ش.
۳۱. قنبری طلب ، محمد ، *شکل گیری نظم در فرزندان* ، همایش ملی راهکارهای توسعه و ترویج علوم تربیتی در ایران، ۱۳۹۴ش.
۳۲. کلثوم، سمیعه؛ سجادی، مرضیه سادات، «ارتباط معنوی مادر با خدا و تأثیر آن در تربیت دینی کودک»، پژوهش‌های اسلامی جنسیت و خانواده، سال پنجم، زمستان ۱۴۰۱ش.
۳۳. لطفی مرزناکی ، رحمان ، *دفاع هوشمند در اندیشه امام خامنه ای (مد ظله العالی)*، تهران: انتشارات آوای سبحان ، ۱۳۹۴ش.
۳۴. معین ، محمد، *فرهنگ فارسی معین* ، تهران، امیرکبیر، چاپ نهم ، ۱۳۷۵ش.
۳۵. مکارم شیرازی، ناصر و جمعی از نویسندگان ، *تفسیر نمونه*، تهران: دارالکتب الاسلامیه ، ۱۳۷۴ش.
۳۶. محمدی ری شهری ، محمد ، *میزان الحکمه*، چاپ دوم، قم: دفتر تبلیغات، ۱۳۶۷ش.
۳۷. مظاهری، حسین، *تربیت از نظر اسلام*. تهران: شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۸ش.
۳۸. محمدیان، بهرام، *نگاهی دیگر به حقوق فرزندان از دیدگاه اسلام*، تهران: انتشارات انجمن و اولیاء و مربیان ، ۱۳۹۰ش.

۳۹. مطهری، مرتضی، *تعلیم تربیت در اسلام*. تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۸۶ ش.
۴۰. مجلسی، محمد بن محمد تقی، *بحار الانوار*. بیروت: دارالحیای التراث، ۱۴۰۳ ق.
۴۱. نوری، حسین بن محمد تقی، *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*. قم: مؤسسه آل‌بیت علیهم السلام، ۱۴۰۸ ق.
۴۲. نوروزی، محمد تقی، *فرهنگ دفاعی- امنیتی*، تهران، انتشارات سنا، چاپ اول، ۱۳۸۵ ش.
۴۳. نفیسی، علی اکبر، *فرهنگ نفیسی*، تهران: نشر مانوش، ۱۳۹۹ ش.
۴۴. وزیری، مجید، *حقوق متقابل کودک و ولی در اسلام*، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۹۹ ش.